

Fehér

Köszöntöd a világot, felsírsz.

Az adatlap, amire nevedet és súlyodat és magasságodat, tehát kicsiségedet írják, fehér. A vatta, a géz, a tálca a krómacél eszközök alatt, a köpenyek, az északi január, a hóesés. Fehér, mint első fogad majdan. Ez lesz a te színed az életben, fehér, a tej színe, amit mohón szürcsölsz, hogy kinődd egyszer saját tested, és megvalósítsd magadban az összes színek egészét. Egészen hozzá alakulsz a fehérhez. Mindent ennek fényében szemlélsz, ez az, amit először észreveszel. A szoba fala, a dér, a lehelet a nyitott ablaknál. Ruhád összes fodra és éle, a vászon, a len, a pamut, és persze a poliészter. A bokád, a lábad, a karod, a rejtett kamráid felszíne, a gyöngyök a szádban, az ártatlan szavaid, amelyeket az öröm formáz, és a jég fagyaszt keményvé, ha kell. Olyan vagy ezekkel a nagy, sóhajtós, fehér szavakkal, mint egy surrogó sirályraj, vagy egy magasan fészkelő felhő, kusza, szabálytalan, egy Cirrus Intortus, tele jégkristállyal, és ezért vagy fehér, és könnyen elolvadsz, ha alászállsz a Földre, ha nehezzé válsz, ha zuhannod kell, fehér vízzé lenned.

Fehér a te színed, és a szíved is fehér, makulátlan, mint az orvosi gyolcs, mint a zsebkendő, amivel a könnyeidet itatod fel, ha fehérségedben egyedülletedre ébredsz. Szereted a ruhákat, amelyek a margaréta szirmát visszaadják neked, szereted, ha gondolataid tiszták és érzelmeid karon fogva vezetnek téged, és fehér botodra bízhatod magad, ha szerelemre vagy öregségre gondolsz. Mindig csak azt tudod hinni, hogy a logika és a rend színe fehér, mert a logika és a rend könnyű, és olyannak képzeled az érzelmeidet, hogy azok a maguk módján mindig helyesek, teljesek, spektrumuk hiánytalan. Márvány és mészkő, vakítóan szikrázik a fehér köveken a Nap, ahogy sétálsz, ahogy mindent, ami kedves neked és szép, védelmezőn e szín köntösébe öltöztetsz. Töretlen hittel fordulsz olyan minőségek felé, amelyek szálasak, simák, áttetsző lényegűek. Nincsen benned egy csepp megvesztegethetőség sem, mert nincsen önmagadnál érdemesebb ajánlat.

Ritkán, ha harag fogan benned, és tejfogak híján védekezésed már vad, erős, fájdalmas, hófehéren izzasz és lüktetsz felindulásodban. Szeretnél besározódni, bekormozódni a bosszú vágyától, hogy egy pillanatra elveszítsd kényszerét vakító fehérségednek, de rögtön azt is megérted, hogy ha le kell majd mosni magadról a szennyet, akkor még elviselhetetlenül törekenyebb, azaz fehérebb leszel.

Minden éjszakádon az északi féltekén utazol, hattyútollal bélelt ladikodon fodrozod a fjordok mozdulatlan vizét, miközben okosan kifundálsz az analógiát a gleccserek és a nyálad között, hiszen tiszta és érintetlen mindkettő.

Olyan még erősebb fehérségre vágyasz, ami a te országod. Ahol létezik olyan gyümölcs, ami fehér, ahol létezik olyan termőföld, ami fehér, ahol a sakktábla és a figurák fehérek, mert nincsenek játszmák, és taktikák, és áldozatok, és nincsen keserű győzelem, mert ezek a dolgok mind sebet ejtenek a fehérre. Egy olyan természetbe hajolsz át, ahol a tettek veszteségmentesek, ahol a szavakból valódi világ épül, ahol nincsen fogyatkozás, és mák és ikra és ondó nem szétkülönböztethető. A te országod ép és félelemtelen, mint egy légből emelt citadella, amelynek szétrombolásához minden kéz túl vastag és durva. A te bizonyosságod a fehérben tele van szeretettel, és ez a szeretet újra és újra felmutat másoknak téged, felmutat és megőriz, mint a villám fénye egy belakhatatlan tájat. Így élsz, ha élet ez egyáltalán.

De aztán jönnek a repedések, a szakadások, az észrevétlen mérgek, és egyre gyengébben tartod a fehérre. A tested fárad, lassan kihalsz önmagadból, aláéreszkedsz az anyag birodalmába. Jönnek a rosszsullétek, a fehér dobozba csomagolt fehér gyógyszerek, a fehér mentőautók, a kórházi neonfény, a csempék, a lepedők, a váladékok, a folyások, a félelem fehér arzénize fogaid helyén. Nem vagy már atlasza annak a világnak, amit tartottál, csak sebhely, varrat, kórlap, nyomorult diagnosztikák tárgya. A szemed párás, a hajad hófehér.

És aztán, amikor megtörtént, és elefántcsontszín billentyűkön kísérve még megemlékeznek rólad a maradékok, te már visszatértél a helyedre, és nyilván békében vagy ott, ennyi hasztalan ábránd és kielégíthetetlen tonikavágy után. Itt még sepreget a hó, fagnak még virágok az ablakra, és langyos tejet iszunk, meg frissen mosott ágynemű alá bújunk a hideg elől. Talán egy szót, amire ihlettél, leírunk egy jegyzetfüzet fehér lapjára. De a lényegedet, azt a látást, ami a színeket eggyé szelídítette, nem találjuk sosem. Hogyan is találnánk, amíg vörös óriásaival és fehér törpéivel ott habzik fölöttünk ez a komor, fekete univerzum.

Szaggatott vonal

(részlet)

Majdnem kimegy a lábam alól a talaj, ahogy Molekula temetői szövegét hallgatom, miért mesél egyáltalán ilyesmire, honnan jön a téma, hogy a francban szólhat halálról az egész nap, illetve már a második, plusz ezek a konkrét egyezések, Molekula ugyanúgy a koporsóra eső első földkupac hangjáról elmélkedett, mint te annak idején a nagyapám temetése kapcsán, és a történeted éppen az este folyamán jutott eszembe, azelőtt soha még, ez a zaj valamiféle közös rossz alapélménye az emberiség egy részének, történetesen éppen két ismerősöm van a közelemben ebből a halmazból, mást még nem hallottam panaszkodni erre, úgyhogy talán csak véletlen, végtére is mi ebben a különös, két erre érzékeny embert ismerlek, Molekulát és téged. Csakhogy a véletlen lehetőségét hosszas megfontolások után, érvek és ellenérvek türelmes végiggondolása nyomán többször hatályon kívül helyeztem már, nekem az nem legitim magyarázat semmire, egyszerűen nem fogadom el, akkor viszont akar valamit velem ez a jelenség, valamiért ugyanazt többször kell végighallgatnom, dolgom van vele, csak hát szokás szerint nem tudom, mi.

Jártam én is számos temetésen, nekem nem tűnt fel vagy nem hallottam ezt a hangot, biztos nem figyeltem eléggé, most, hogy belegondolok, inkább hamvasztásos búcsúztatásokon szorongtam, így hozta az élet, koporsós temetésen alig voltam, amikor mégis, akkor messze álltam, mindig hátul, igaz, egyszer se nagyon közeli hozzátartozóm volt a halott, ez lehet az oka, nem érintett anynyira keményen és személyesen egyik temetés sem, így a koppanás, ha hallottam is, nem rázott meg drámaian, ezzel együtt sem értem, miért kell ugyanazt végighallgatnom másodszer is. Én már azt se értem, mi szükség szertartásra, miért gyötrik az életben maradtakat, mint ha bűnösök lennének, amiért túlélték az elhunytat, miért kell szántsándékkal szíveket tépdesni, hogy szilárdulnak meg az ehhez hasonló hagyományok, nekem a nyitott szemfödél a sok igazán, az durvábbnak tűnik bármiféle hangnál, a halottaknak lehet azért egy színük, meg szaguk, mondjuk rajtad kívül nem láttam még közlelő életben holttestet, mondtam már, te vagy az egyetlen, de te még friss hulla voltál akkor, amikor a szemem elé kerültél. Az egyetlen magyarázat az, hogy a temetésnek éppen ez az utolsó sokk az értelme, egyszersmind a leglényege, fájjon, legyen egy végső szívitépés, ébredjen büntudat, tisztítson meg, ha tud, próbaút ez a pokolba, csak finoman, kis izelítő formájában, innen még nem olyan nehéz feljönni, elég hozzá egy sírógörcs vagy két-három pálinka.

Akcióznak a kocsmában, ebbe csöppentünk, feltűnt már néhány perce, de hozzánk eddig még nem értek el a hostess-lányok, most libegnek ide, áfonyás mézes pálinkát kínálnak, aki iszik, ajándékot kap, nem vagyok a pálinkák kifejezett barátja, korábbi rossz tapasztalatoknak köszönhetően nem bírom az illatát se, tudom, milyen rosszul tudok lenni tőle, elég késő van a kóstoltatáshoz,

jönnek a ledér öltözötű lányok, nem hagynak ki senkit, a nagyon részegektől láthatóan tartanak kicsit, szerencsénk van, nem nyúlkál felénk senki, ezen a helyen nincsenek kidobó emberek, nem tudni, mi történe zaklatás esetén, Molekula szükség esetén biztosan szívesen a segítségükre sietne.

Úgy látom, senkit nem kell noszogatni különösebben, mindenki örömmel fogadja el a potya italkát, talán egy centnyi lehet, lehúzzuk mi is, mind a négyen, a többieknek ízlik, nekem kevésbé, a két csajunk rendel egy-egy felest belőle, ezt a kört majd Molekulával fizetjük, meg a továbbiakat is, így gondoljuk mindannyian, fel sem merül más lehetőség, rendben is van, nem kell szót ejteni róla. Kis ajándékok érkeznek a kóstolás jutalmaképp, nyakba akasztható kupicáspoharat kapunk a rövid szoknyás csajoktól, az egyiknek gyönyörű a lába, feszülnek a izmok a combján minden lépésénél, kirajzolódnak az álomszép ívek, neki nem a vádlíja jó, neki a sípcsontját muszáj nézni a combján kívül, fényesen dudorodik ki, ráadásul magas sarkúban van, még ez is, mennyivel jobb az ilyen, mint a tapsicipő. A vörösnek feltűnik, hogy lenn kószál a tekintetem, leköveti, észleli, hogy a szép hostess-lábakat bámulom, mosolyog, ezzel jelzi, hogy észrevette, és azt is, hogy nincs baja vele. Remélem is. Mindannyiunk nyakában ott lóg a kis pohár, megérkezik a lányok pálinkaadagja, az ajándékkupicákba kapják, csukott szemmel húzzák le az áfonyát, egyszerre végeznek vele.

A szőke szép zöld szeme többször elkerekedett Molekula monológja alatt, szó sincs itt marketingről, villanyszerelő ez a tetovált ember, börtönben is volt, és szívesen megkeresne iwiv-en valakit. Amennyire meg tudom állapítani, nem viselik meg túlságosan a fejlemények, a szeme kerekedett ugyan, ez tagadhatatlan, de halálos szerelemről nem lehet szó, Molekula is tudja, hogy jelenleg csak egy kis kaland szereplője, ahogy mind a négyen, bár a lányok tekintetének mélyén ott van a készenlét, nem tudják pontosan, mi lesz fél óra múlva, mindannyian a másikra várunk, se a Molekula-Emese kapcsolat nem értelmezhető pontosan, se a vörössel folytatott viszonyom kimenetele nem világos. A tény annyi, hogy két szép nő jelenleg egy futárral és egy villanyszerelővel mulat, a vörös szerintem szívesen kipróbálná Molekulát is, a szőke pedig egyre laposabb pillantásokat küld felém. Minthogy régi cimborámról ordít, hogy bátran a hirtelen haragúnak tartott embercsoportba sorolandó, ez komoly vakmerőség Emese részéről, büszke is vagyok rá, megtisztelő, hogy simán életveszélybe sodorná magát miattam, ha birtokolt nőként összejönne velem, de nem zárom ki, hogy ez mindössze játék, talán az egészet félreértem, délután is csak a Vidámparkba hívtam, még whiskyvel sem kínált, mint Tímea, az évődésben automatikusan még nincs benne egy aktus A túlvilág kapujának mélyén.

Kurjongatás és az ámulat hangjai keverednek egymással, az ajtóra szegeződnek a tekintetek, csaknem megáll

az élet, mert hihetetlen külsejű, régen látott vendég érkezik, nem lehet nem észrevenni, sőt, reagálni is kell rá, önkéntelenül azt teszi az ember: megjött Paul, a színész.

Ember nincs a helyiségben, aki tudná, hol és mikor lépett fel közönség előtt, mitől lenne színész, ezt csak ő hirdeti magáról, a nemes hivatást jelölő szó összetapadt immár a művésznévvel, a nevelés Paul-lal, egyszerű Pál ő, és éppen úgy fest, mint egy igazi idióta. Gyakorlatilag leírhatatlan mind az ábrázata, mind a ruhakollekciója, mindkettő temérdek színt tartalmaz, az öltözet méltó burkolattal látja el őt, már a nem hétköznapi szabású ing is tartalmazza a szivárvány összes színét, a nadrágon van vagy harmincféle minta, lábán a világ leghegyesebb orrú csizmája virít, az én szintudós szerelmem elájulna, ha látná, miféle harmonizációs megfontolások alapján válogatta össze mai felszerelését. Többnyire furcsa, lelakott nőkkel érkezik, most kivételesen nem, ezúttal egy csúnya kiskutyát tart a hóna alatt, feltűnően apró jószág, új szerzemény lehet, gazdája egyébként elvileg ki van tiltva innen, gyakorlatilag azonban nem, jelenléte mindig eseményszámba megy, csak verekedés ne legyen, ettől az egytől tartanak a pincérek, mert irritálja a többiek, az ámulat hangjaival keveredő kurjongatás ugyanakkor jelzi, hogy akadnak rajongói is a helyiségben.

Paul, a színész kalapban van. Keith Richards-hoz mérhető arcbereendezése alól egyenes vonalban, függőlegesen indul el lefelé a teste, szinte vállak nélkül, nem láttam még soványabb embert. A nyaka környékén szörme, nem tudni, sál az vagy másféle dísz. Egyik kezén rózsaszín kesztyű. A másik összes ujján hatalmas gyűrű. Sétapálca. Megnyílik az út előtte, ahogy beljebb lép, valaki tisztelettudóan feláll, ő pedig leül a pulthoz. Ezzel a külsővel minimum pezsgőt kellene kérnie, de ő fröccsöt kér, majd elköveti első hibáját: óvatosan a földre helyezi a kutyát, s minthogy póráz nincs, a korcs azonnal felfedezőútra indul. Ártalmatlan, ugatgat, farkcsóválva halad, meg-megáll valaki előtt. A halórt szúrja ki magának, áll előtte félrefordított fejjel, de ő nem veszi észre, a piros lány határait fessegeti, az ellenállását bontogatja, a kis állat ezért odébb áll, lassan Molekulára emeli a tekintetét. Paul, a színész szeretettel figyel, első kisfröccsét kortyolgatja. Lófaszt színész, úgy színész ő, mint bárki más, úgy egyébként tényleg az.

A világ legtermészetesebb dolga, hogy folyton színészek jelennek meg az életünkben, mellénk szegődnek, előadják, amit tudnak, mi meg közben az ő előadásaiban játsszunk, mindenki színész vagy egyszerű katona, mindegy, minek nevezzük a mellénk sodródókat, van körülöttem pár ismerős figura, de ha becsukom a szemem, ide tudok képzelni bárkit, mindenkit, akit valaha ismertem. Van, akit nehezebb, van, aki magától van jelen, te például itt vagy a levegőben, itt vagy te is a szélben, ami kintről fújdogál be, nyitva az ajtó, kellemes borzongás uralja a levegőt.

Molekula artikulatlan üvöltése tölti be a teret, rémülten nézem, mi történt, a kiskutya elkapta a lábát, és nem eresztí, szívós, mintha pitbull lenne, pedig csak egy korcs, Paul, a színész óbégatja a nevét, *Ördög, Ördög, hagyd abba*, Ördög azonban elszántan vájja egyre beljebb a fogait Molekula jobb lábába, már látszik, hogy nagy baj lesz ebből, Feri pincér gyors léptekkel megy be a belső helyiségbe, mint akinek sürgős dolga akadt.

Lehet-e gyónni e-mailben? Foglalkoztat a gondolat, csak eddig nem volt még alkalmam utánakérdezni, de hát miért ne lehetne, a katolikus egyház tudvalevőleg térítő és befogadó jellegű képződmény, mindig kellene neki új emberek, nőnie kell a nyájnak, ehhez pedig – ha elég okos – időnként érdemes megújulnia. Gondolom, előbb-utóbb lesz ilyen lehetőség, ha még nincs esetleg, valakinek a fejéből kipattan majd az igazán isteni szikra, a lehetőséggel milliók élnek majd, bár a személyes jelenlétet nem fogja helyettesíteni, az mindenhol fontosabb mindennél, tapasztaltam különféle munkahelyeimen, az sokkal lényegesebb, mint a munkavégzés minősége. Hasznos a jelenlévőnek is, hiszen amíg ott van, addig nem szidják hangosan. Tudom ezt jól attól még, hogy most éppen kivételezett helyzetben lévő futár vagyok, és nem ragaszkodnak ahhoz, hogy akkor is benn üljek, ha nincs munkám. Megfordultam korábban erre-arra, nyugodtan állíthatom, ez kivétel nélkül mindenütt így van: ha kímész a szobából, gyalázni kezdenek. Nagyon jó hiúsági próba mellesleg, addig maradsz, ameddig zavar, addig ott vagy, ha kell, ha nem, hogy megakadályozd. Engem már nemigen érdekel mások véleménye.

A gyónással kapcsolatban azért problematikusabb a személyes jelenlét esetleges hiánya, mert ott fontos, hogy szégyenérzet társuljon az amúgy is kellemetlen tevékenységhez, meg az is, hogy kielégülhessen a gyarló papi kíváncsiság. De a modern idők szavainak nem lehet a végtelenségig ellenállni, hány változtathatatlanul hitt hagyomány borult már fel, másképp működik az egyház, mint korábban, kényszerből, de újulgat folyamatosan, minden pápa reformpápa, csak az emberi természet nem változik, az mindig alkalmas lesz a megalázásra, még örül is neki, mindegy tulajdonképpen, hogy személyesen vagy e-mailben kap utasításokat, előbb-utóbb eljön az internetes gyónás és feloldozás ideje, majdnem biztos vagyok benne, legfeljebb külön büntetés jár majd a személyes találkozás elmulasztásáért, de annak is meglesz a bája.

A Molekula nyakában lógó óriási aranykereszt miatt jut eszembe az e-mailes kérdés, ez az ékszer körülbelül oly mértékben simul barátom személyiségéhez, mint amennyire a McDonalds-ban látott nemrasszista keresztvetése az övéhez, bár nem szabad elhamarkodottan ítélni, elképzelhető, hogy beteg gyerekeket táboroztat nyaranként. Molekuláról pedig tényleg azt gondolom, rendben van alapvetően, még akkor is, ha senkit nem kenyérrel dob vissza, de hát miért lenne tökéletes, gondoljunk csak félresiklott életére, színpadon állhatna, mégis villanyszerelő lett. Nem tennék nagy pénzt arra, hogy templomba jár, ha mégis, akkor ebből gyónás lesz, a kutya akciója durva ellenreakcióra készíti majd, nem lesz benne sok köszönet, és nem a korcs, hanem Paul, a színész kerül komoly veszélybe, ezt tippetem legalábbis.

Jó ötlet a kereszt a nyakban, megnyugtató, mert biztosítja a viselőjét, kizárólag hasznos lehet, amennyiben jön valami a halál után. Ha nem, akkor sincs gond, keresztördösből baj nem lehet, biztos sokan gondolkodnak így, a ravaszok. Én a magam részéről soha nem hordanék ékszer, se láncot, se gyűrűt, se fülbevalót, se piercinget, karkötőről nem is beszélve, az talán a legelenszenvesebb, engem a karóra is zavar, sokan függővé válnak, idegen, levehető tárgyak nőnek hozzá az emberhez, minek az. És ezt most remélhetőleg nem azért mon-

dom, mert te ékszerész voltál, bár nem zárom ki, hogy van valami köze az ellenérzéseimhez, talán nem is az ártalmatlan tárgyaknak szólnak, veled lehetnek összefüggésben. Egy szép telihold a bal vállamra jól jönne, az más, tetoválást el tudnék viselni, ha a belém vésésével járó fájdalmat is el tudnám, abban érdekes módon éppen a véglegesség tetszik, a nagy döntés, mert igazi tetoválásra gondolok természetesen, a henna ugyanúgy nem legitim, mint a véletlen elfogadása vagy mint a tea mondjuk, nemigen bírom, ha valaki nyilvános helyen teát kér. Ez az egyetlen fájdalom, amitől félek, furcsa.

Molekulának mindene van, nyaklánc, gyűrűje, fülbevalója, órája, tetoválása, és női is szép számmal, most mégsem irigylem, egyelőre még csak káromkodik, árad szét benne lassan a fájdalom, helyzete elég reménytelen, a kutya nem dühös, hanem elszánt, ami még rosszabb. Vergődik a nagydarab ember, az apró élőlény éles fogai túsul ejtették, az Istent szidja, én máris feloldoznám, ha pap lennék, mindenekelőtt azonban segíteni kéne valahogy, a szőke próbálja lehúzni róla Ördögöt, elszántsága nem sokat ér, nagy a tanácstalanság, egyre többen figyelnek fel, nézik az egyenlőtlen küzdelmet, szisszenések hallatszanak, fintorokat látni, csak Sala bá rigol rendületlenül, őt nem érinti meg az eset, nem is tud róla. Molekula önerőből nem tud kiszabadulni, talán rávethetném magam a támadóra, bátrabbnak kéne lennem, amíg töketlenkedem és fontolgatom a lehetőségeket, a vörös odalép és hatalmasat rúg tapsicipőjével a kutya. Paul, a színész felkiált fájdalmában.

Ördög nem ad ki hangot, ő se szép szóra, se rúgásra nem reagál, a lány ismét megcélozza az oldalát, megint eredménytelenül, pedig bántóan nagy erővel találja el az állatot, gazdája nem is tűri tovább, elköveti második, várhatóan végzetes hibáját, azt vakkantja, na, és meglöki Tímeát, aki ettől feldönti Emesét, most kell észnél lenni annak, aki tud, Molekula neki fog menni a színésznek, amint képes lesz rá. Egyelőre még nem az, de a szeme már villan, egyszerre többen vetik rá magukat a kutyára, én is köztük vagyok, együttesen sem tudjuk lerángatni Molekuláról, mégis elereszti egy pillanatra, odakap a szőke kezéhez, megharapja őt is, aztán visszamar Molekula lábába, a helyzet kilátástalannak tűnik, Menta padavanjának zseniális ötlete támad, leguggol és a zsíros kenyerét nyújtja Ördög felé, kockázatos megoldás, de bejön, a kutya csodálkozik, majd rövid töprengést követően átnyergel az ételre, békésen eszegetni kezd a volt mérnök remegő kezéből. Molekula szabad, feltűri a nadrágját, ömlik a vér a lábából.

Paul, a színész sajnálkozva néz felé, de figyelme inkább a kutyára irányul, súlyos szavakkal szidalmazza, *nem szabad*, rikácsolja neki, *rossz kutya*, sértegeti, fenyegetően rázza a mutatóját, haragszik, fel van háborodva, úgy dönt, büntetésből megvonja kedvencétől a finom falatokat, lehajol, épp ölbe venné, amikor az első ütest kapja hátulról, nagyot csattan a tarkója, a kalap le-

esik, gyorsan történt minden, lehetetlen volt megakadályozni, Molekula első ütését azonnal követi a második, most ő a támadó, őt kellene lefogni, próbálom, más nem meri, felém fordul, egy szempillantás alatt fültövön vág, ugyanolyan dühvel, mint amilyennel Paul, a színész találkozott, annyi a különbség, hogy őt hátulról vágta fejbe kétszer, engem szemből fülön, egyszer. Apró differencia még, hogy én máris a földön fekszem, míg ő még csak meg sem tántorodott, kínosan érzi magát, ennyi az egész, visszaütni nem fog, de nincs ötlete se, hogy jöhetne ki jól a helyzetből, szembefordul Molekulával, aki szó nélkül bevisz neki még egy találatot, ez már megrendítő, tisztán hallatszik az állkapocs recsenése, Paul, a színész földet ér. Kuttyája mellé telepszik, kidugja a nyelvét, barátságosan csóválja a farkát.

A szőke és a vörös két oldalról fogja le Molekulát, semmi szükség rá, már lehiggadt, nincs benne indulat, ketten fekszünk a lábainál, nem mi bántottuk, mégis bennünket támadott meg, engem sajnál jobban, de látom a szemén, hogy bánja az álltörést is, körbenéz, mintha nem vele történtek volna a dolgok, széttárja a kezeit, jól tudja, hogy megint bajba sodorta magát, fel akar segíteni, aztán elterelődik a figyelme, mert belesajdul a fájdalom a lábába, lehajol, tapogatja magát, megint csúnyán szidja a teremtőt. Paul, a színész halkán, szinte suttogva követeli felváltva a mentőket és rendőrséget, nekem nincs komoly bajom, csak az alapzúgás erősödött fel kis mértékben, nem gond, majd kiáll a fájdalom a bal fülemből, ha csak be nem szakadt a dobhártyám, a vendégek egy része a másik sérültet próbálja felsegíteni, a halór is megjelent a csetepaté hangjaira, tátott szájjal bámul, ahogy szokott, a piros ruhás lány zilált hajjal, lihegve néz, kapott egy kis szünetet, gyorsan belekortyol az italába, valaki megkérdezi, be van-e oltva a kutya. Paul, a színész lassan emeli fel a fejét, a szája sarkában mintha kis mosoly bujkálna, általános döbbenetre nemet int a fejével.

Nem tudni, nem pitiáner bosszú-e ez, egy tetanuszoltást mindenesetre intézett vele Molekulának és a szőkének, mentőt kéne hívni, van egy törés és két harapás, a fülem állapota se ideális, lesznek következményei az elmúlt perceknek, ez hiányzott még ebből az éjszakából, minden pillanat új feladatot ad, most például segítenem kell, megoldani, elsimítani, Isten kezének lenni a szükségben lévők számára, mit szólsz ehhez, apa, röhögsz, remélem. Kicsit sűrű a világ körülöttem, de hát aki halászni akar, semmilyen víztől ne féljen, miféle bölcsesség ez is, féligazság, vagy teljes, mindjárt átgondolom, az emberek körülöttünk kezdenek szétszéledni, a legtöbben visszatérnek a poharukhoz, akad olyan is, aki gyorsan fizet, Feri pincér úgy jön ki hátulról, mint aki nem tud semmiről, mentőt majd ő hív, ha kell, nekem Molekulát és a szőkét kéne elmenekítenem, vajon melyik kórház ügyeletes ilyenkor, hova vigyem oltásra a lányt, aki folyamatosan engem néz, és a barátját, régi barátomat, aki nem lett zenész?

Madárfelügyelet – bűnügyekkel

(Nat Roid – Tradoni – Mr. és Mrs. Tanrodi regényesetei bűnnel és veréssel)

Tandori Dezső új kötetében¹ túlságosan hosszúak a verssorok ahhoz, hogy az idegondolhatókat, akármily apró betűkkel, a dolgozat elé írjam, ezért in medias res kezdést imitálva, jóllehet az eposzi szándék sem a kötetekben, sem a kötetekről töprengőben a legcsekélyebb mértékben sem merül föl, ez látszik gyakorlati szempontból a leginkább célra vezetőnek: a szokásos és hagyományos bevezető sorokat elhagyva, a jóakarát megnyerését célzó retorikai formulát elvetve, Tandori-idézetekkel kezdek, amelyek szöveg-összefüggéseikben és kiragadva ezekből az összefüggésekből, eleve verses helyett prózai, lírai helyett epikai „kontextust”, Tandori-szerzőséget² rejtve, Nat Roid-sugallatot használva kontextuális viszonyrendszerbe ékelik, illesztik, gyömöszölik be, ami más Tandori-szövegekben más képpen, nem fikcionált figurákhoz kapcsolva, olykor egyes szám első személyben leíratott. Mint változata, kifejtett, rövidre zárt, távolból idehangzó, messzireható formája egy és ugyanazon „motívum”-nak, nevezzék egyesek (szűklátókörűen) verébmítosznak, Tandori-önstilizációnak, mások az etikus (?) magatartás jelződéseknek, megint mások, valamivel pontosabban, a te meg a világot felváltó én és a világ nyelvi műalkotásba rögzítésének. Sokféleképpen járható körül (inkább körbe, mint valóban a közelébe), mivel számos szöveghelyet (megint: egész verseket, kötetet, regényfejezetet, esszé-„formát”) kellene egymáshoz hasonlítani, egymással dialogizáltatni (mintha „önmaguktól” nem hoznának létre dialógust) ahhoz, hogy a pusztá leírásán, megnevezésén túl (messen nem oly könnyű, mint hinnők) valami érdemlegeset, legalább vitathatót mondjunk. Nemcsak idő- és helynyerés céljából, a legjobbnak az tetszhet, ha idézetekkel kísérlem meg kijelölni azt a lehetséges „kört”, amelytől aztán (a műfaj meg a nyelv miatt is) eltávolodnék, még hozzá oly módon, hogy ez a távolság valamiképpen összefüggést, egymásra utalást, „allúziót” is tartalmazzon.

Kezdeném *A huszonnyolcadik év* IV. versével, *Fülton fultány*:

S nem volt kérdés, az ő élete ez, valóban? Mert ez az ő élete volt, ez volt az ő élete itt, míg hordozta egyéb rejtélyeit, rettentő hamar bekövetkezett halála okát, például. Ez volt az élete, hozzá szegődtem társul, ő hozzánk szegődött társul, végül mindkettőnkkel, kik e lakásban éltünk s élünk, a neki megfelelő közeli kapcsolatban állt, s így vitte rejtélyként a... a rímiszt ki se mondom.³

„– Viszont akkor gondold meg – mondta Ron –, mit érez Mrs. Kesternisky. Ő azt a madarat... nem egyszerűen madárként tartotta. Feldíszítette mindennap a kalitkáját... ahogy a japánok csinálják a növénykompozíciójukat. Az a kalitka is kompozíció volt, Joe... [Itt elhagyom Joe közbevetését, és Ronnal folytatom] – Jól van – vigyorgott Ron. – Nem lehet ezt így szavakban... ott mindennap ugyanaz a képlet jött létre, növényekből, füvekből, salátából, mit tudom én, ugyanaz, és mégis egy kicsit más. A madár szabadon járt-kelt a lakásban, de amikor akart, visszament a kalitkába. A szabadság különös tere az ilyesmi, olvastam is erről.”⁴

Mielőtt rátérnék egy másik szöveghely értelmezésére, visszatekintek a két idézetre, amelyet, ismétlem, első sorban – ezzel kezdtem – „technikai” okokból nem a mottók számára fenntartott helyre írtam. Elsőként a versrészlet ama gondolatán töprengenek el, miszerint miképpen állítható, egy lénynek, egy létezőnek, kiváltképp olyannak, aki „társul” szegődik valaki(k)-hez, mi az élete? Saját maga jelöli-e ki ennek az életnek kereteit, önmagával azonos-e ez az élet? Melynek „keretei” – miként mondani szokás – adottak, külső tényezők, személyiségek határozzák meg, így a lény a kész körülmények közé lép, onnan nem mozdul(hat) ki. Ellenben létezése a kölcsönös függést igényli. Hiszen a keretet kijelölők mintegy feladatul kapják, adják maguknak nemcsak a körülmények fenntartását, őrzését, hanem az élet „bizonyos szervezetsége” a létezőhöz alkalmazkodik, általa határozódik meg. A kölcsönös függés kölcsönös választás eredménye, az önként feladott szabadság és a lekötettség biztosította függetlenség dialektikája jellemzi ezt a viszonyt. Az nevezetesen, hogy madár és a lakás tulajdonosai egyként megőrzik létezésük rejtélyeit, miközben a létezés nyitott könyvként tárul a másik fél elé. Csakhogy épp a kimondatlan, mert kimondhatatlan, figyelmeztet a kapcsolat, a függés, az egymásra utaltság és a kölcsönösség végességére. Míg az élet megnevezhető, leírható (igei és főnévi alakban gyanúsán sokszor ismétlődik), ellentettje (de valóban ellentettje-e?) mindössze egy ízben, szinte óvatlanul bukkan elő egy verssorban, még csak nem is annak elején vagy végén, azaz nem a leghangsúlyosabb helyzetben. Hogy aztán a versszerűség ellen szegüljön, rejtélyként meredjen azok előtt, akikkel „neki megfelelő közeli kapcsolatban állt”, ti. a madár. S a beszélő nem védekezhet másként, nem akarván behódolni a kimondott, véglegesre formált szónak, minthogy megszakítja a gondolatmenetet, központozással, az abbahagyás jelével áll ellent a rímhívásnak. S hogy ehhez kétség se férközhessék, a versszak végén tudatosítja a poétikai cselekvést,

¹ Tandori Dezső: *A rossz Reménység foka*. Szerk.: Tóth Ákos. Szeged, 2009.

² „Magam olyan önéletrégenyt írnék, melyet leginkább csak élnék.” Tandori Dezső: *Kilobbant sejtcsomók*. Virginia Woolf fordítója voltam. Bp., 2008. 124.

³ Az 1. sz. jegyzetben i. m. 58.

⁴ Tandori Dezső: *Túl jól fest holtan*. Bp., 1981. 389.

retorikai gesztussá alakítja át a tehetetlenség (korántsem a belenyugvás) tudatát. A rejtély poétikailag-retorikailag is az marad, a beszélő tagadása a kimondatlant fosztja meg jelentésétől, a sejtetésre, az olvasói kiegészítésre bízva a rimet, a gondolati szférába emeli azt, ami materiálisan, azaz leírva látható lehetne. Ez lehetővé teszi a folytatást, segít értelmezni a rejtélyen túl történeteket, a társas viszonyban „élet”-ben maradtak emlékezőtechnikáját.

A prózai részlet a *Túl jól fest holtan* című Nat Roid-regényből való.⁵ A „detektívtörténet” megindító esemény a Mrs. Kesternisky-nek nevezett szereplő bejelentése madara elvesztéséről. Ron és Joe kezd el az ügyben nyomozni, s mint az a Nat Roid-regényekből ismerős, hamarosan egy szétágazó bűneset kellős közepében találják magukat, tévedések és tévesztések, találgatások és meglepő találkozások szövevényében, amelynek során (ez is ismerős máshonnan) elég tetemes számú utalás lelhető a detektívregényekre, ebben az esetben a legújabb művészet útvesztőire,⁶ hiszen a két nyomozó nemcsak feltételezett (ön)gyilkosságok labirintusszerű eseménytörténetében bolyong, hanem ezzel párhuzamosan a legújabb művészet értelmezhetőségének, értelmezéseinek, a bűnygyre vonatkoztatásának/vonatkozthatóságának kérdéseivel is szembekerül, a bűnygy és a legújabb művészet a szereplők akcióiban és gondolkodásában, olvasási stratégiát merítve az egyikből a másikhoz, összefonódik. Ehhez képest (noha az elveszett, a képzőművészeti alkotásra merevített madárról elég sokat beszélnek) akár meglepőnek is volna minősíthető a hivatkozott „betét”. Mert mindenképpen betét, részint nyomozati eredmény, szinte mellékterméke a bűnygyi felderítés során végzett munkának, részint a bűnygyek árnyékolta, meghatározta, kódosította világnak ellentétéül főlvázolt hasznos tevékenység, amely más Nat Roid-regényekhez viszonyítva új vonással gazdagodik. Az eddigi mondatok jórészt arra szolgáltak, hogy előkészítsék azt a már részben elhangzott állítást, miszerint a képzőművészeti „vonulat” a regényben lényegi, egyenrangúnak tetszik a bűnygygel, áthatják egymást, sőt, a legújabb művészet egyébként is extrém magatartási formákban megnyilatkozó művészségének egy változatát produkálhatja, szinte kikényszeríti az extremitást azokból a művészetre termett, de külső (s aligha tagadhatóan: belső) körülmények között művészségüket a nyilvánosság előtt vállalni nem tudható személyiségekből, akik ebben a regényben név szerint és mint regényszereplők ágálnak. Az említett hölgy madártulajdonosként aposztrofáltatik, hasonlóan más Nat Roid-regények hölgy- (és nem csak hölgy-)szereplőihöz. Hétköznapi, ismétlődő cselekvése azonban túllendül az ismétlés mechanizmusán, s az ismétlődésben testet és alakot kapó művészség esélyeit segít megfogalmazódni. S bár a Nat Roid-regények bőséggel szállítanak anyagot a performance-ok technikáihoz, az akcióművészet/testművészet látványának cselekményé válá-

sához, a vállalt kötelezettségek/kötelességek nemesítő személyiségformák révén történő demonstrálásához, ezúttal az egyszerűnek tűnő kalitkadekoráció kapja meg művészeti besorolását.

S ami a versben a kölcsönös függés, a keretek és a szabadság ellentéteinek *egységét* hirdette, az a vigyorgó madáryomozó értelmezésében (részéről talán ironikus gesztusként, az elismerésnek és méltánylásnak azonban talán túl jól felismerhető jelével) odasorolódik a meglepőnek ható, ám a meghatározás során egyáltalában nem meglepő művészeti cselekvések közé. Akár egy japán virágkötészeti kompozíció (amelynek – ismétlem – elismerése és méltánylása nem oly nagyon régi fejleménye az európai gondolkodásnak), amelynek „szabályai” vannak, az ismétlődés lehetőségeit használja ki a hölgy nap mint nap elvégzett cselekvése, „ugyanaz, és mégis egy kicsit más”. Az ismétlődés lényegére tapint Ron, aki egyébként is a nyomozó páros műveltebbje, noha olykor Joe rá/megérzései, ösztöne és logikája felülmúlják okoskodását. Öniróniája már csak ott is érződik, hogy olvasmányának tulajdonítja azt, ami az idézett vers egészével egybevágna, mint ahogy az sem mellékes: a szavak jelentésadásának behatároltságát is közli; afféle ellentmondást, kijelent valamit, töredék mondattal állít arról, mennyire nem tud bizonyosat kijelenteni, állítani. Vissza a kalitkadekoratőr hölgyhöz, aki „feldíszítette mindennap kalitkáját”. Áruklodik, hogy „feldíszítette”, valójában a madárnak megfelelő körülményeiről gondoskodott (táplálék stb.), de a rutincselekvés átcsapott művészeti aktusba, az anyag otthonossága természeti széppé változott, szinte kollázsimitációvá. A továbbiakban arra derül fény, hogy Ron a hölgytől kapta az információt, s minthogy ezt elárulta, felhagy iróniájával, azonosulni látszik a hölgy cselekvésének „esztétika”-jával, sőt, a maga közegének és a hölgy által megteremtett körülménynek különbözőségeiből vonja le a következtetéseket: „Hát nincs igaza? Hát nem egy teljes világ az övé is? Sőt. Egyenértékű a legjobb művészetével... ha valaki így csinálja, ahogy Mrs. Kesternisky. Ha nem csak odalők valamit a madárnak, ha...” Persze, az nyitva marad, milyen értelemben érték a „teljes világ”, a Mrs. Kesterniskyét melyik teljes világgal tartja egyenértékűnek. Azt azonban határozottan állítja, hogy a legjobb művészet ez a fajta cselekvés, amely nem pusztán „etikai” fogantatású, hiszen öncélú, mint „művészet”, hanem a dekorativitás, az otthonosság, a hasznos (= értelmes) cselekvés és a művészi aktus között feltételezett határok szétmosása (avagy egymást „kölcsönösen átvilágító” volta) kontextusában juthat jelentéshez mindaz, amit Mrs. Kesternisky mond és csinál, s amit az előbb a kissé cinikusan, utóbb egyetértően megnyilatkozó állatnyomozó irodavezető kijelent.

Kissé hosszúra nyúlt a mottónak szánt idézetek értelmezése, valójában megalapozása és körüljárása lett egy tézisnek, amelynek igazolása a *Nem szeretném, ha fáz-*

⁵ A „kalitka zöldezés”-éről v. ö. még Tandori Dezső: *Ne lőj az ülő madárra*. Bp., 1982. 20. „A felügyelőné munkája, a madarakkal, a zöldezés, ez az értelmesebb dolog...”

⁶ Manfred Schmeling: *Der labyrinthische Diskurs. Vom Mythos zum Erzählmodell*. Frankfurt am Main, 1987. 14. („A labirintusok nemcsak szorongást okozók, hanem ösztönzők, nemcsak destruktívák, konstruktívák is. A káosz és a rend, a homály s a világosság, a jó és a rossz, a hatalom és a tehetetlenség, a rejtettség és az elidegenedés, az ismétlés és a változás, az élet és a halál között közvetítenek. A kalandokkal teli világok és érzéki (erotikus) tapasztalatok föld alatti területére vezetnek, éppen úgy kínálják föl a bonyolult-esztétikai játékok terveinek intellektuális kalandjait, mint a kiszámítható konstrukciókat.”)

nál című, 1980-as kiadású Nat Roid-regény⁷ mintegy négy lapja alapján valósulhat meg. Őszintén szólva a tézis szemléltetése megoldható volna oly módon is, hogy némi bevezetéssel (amely a cselekményre, a konkrét előzményekre utalna) és némi magyarázat kíséretében a négy lapot szó szerint közölné dolgozatomban, mivel ami benne foglaltatik, abban a (ahogy írtam) „betét”-ben, az számos ponton (s ez így nem túlzás) érintkezik számos más Tandori-hellyel. Még hozzá egészen különös módon, hiszen akikről szó esik, *Mr. Tanrodír* és *Mrs. Tanrodír*, nem jelennek meg a műben, csupán beszélnek róluk, idézik őket (szintén a följebb megismert Ron, azaz Ron Sadley, a Nat Roid-regények egyik állandó szereplője), s még az sem bizonyos, hogy minden elhangzott állításnak teljes valóságfedezete van, azon a bizonyos négy lapon ehhez túlságosan sok a kérdőjel, a három ponttal megszakított mondat, a cselekmény „fő” vonalával párhuzamos kitérés, az egyszerre oda- és idefigyelés, a lényegében gondolati csapongás. S még az sem dönthető el egészen, hogy egyedül Ron Sadley az, aki fel/meg-idéz, emlékezik, példálózik, az sem elképzelhetetlen, hogy a másik állandó szereplő, Joe Lopiccio is közvetít, és Ron Sadley önti formába, esetleg maga az elbeszélő. Annál is inkább, mivel egy helyen mintha Lopiccio lépne a színre, illetőleg az ő másutt zajló cselekvése („Fiókokat húzogató ki”) kerül az előtérbe, de az is lehet, hogy szimultán futnak egymás mellett a szólamok, a nyomozásé, más szereplő megjelenítéséé és a házaspáré, ők „tulajdonképpen a világnak egy kis változatát jelentik”, anélkül, hogy „világszerűek” lennének. Miként a regény más szegmense sem utal a világszerűség körvonalazhatóságára.

„*Olvasok*, gondolta Ron. Nem így telt el az egész életem?” – a kurzivált cselekvés indítja el a (belső) monológot. S a regény is egy könyvet jár körbe, a legkülönbözőbb helyeiről kiemelt idézetekkel. Ez nem más, mint Sören Kierkegaard *Vagy–vagy*,⁸ amelynek egyes mondataiból a fokozatosan kibomló, lassan-lassan feltárló bűnügy *kiolvasható*, az aláhúzott sorok, a kiradirozott aláhúzások mind-mind jelek, amelyek megtevészenek, egyben a megfejtéshez járulnak hozzá; árulkodó nyom az alábbi is: „Az egyik szerző arra szánja el magát, hogy a másikban rejtőzködjen. Való igaz, hogy a Szerző mintha megjárd volna művétől, mely nyugtalan álomhoz hasonlóan egyre csak rémisztgette őt, még az elbeszélés során is.” Nem szükséges túlságosan hosszú keresés, hogy *A csábító naplójában* rábukkanjunk az alábbi sorokra: „A mint kiadó: Ez egy régi novellatrükk (...) az egyik szerző arra szánja el magát, hogy a másikban rejtőzködjen, mint a ládikó a kínai ládikójátékban. Való igaz, hogy A mintha megjárd volna művétől, mely nyugtalan álomhoz hasonlóan rémisztgette őt, még az elbeszélés során is.”⁹ A regény többszörös áttételen keresztül önmagára vonatkoztatja a régebben leírt szavakat, a „meta-metaregényi” effektusra hagyatkozva. Csakhogy ennél továbbmehetünk, a Viktor Eremita néven közreadó „szerző” (esetleg szerzőfunkció)

a Nat Roid-anagrammának feleltethető meg, jelezve a műfaji váltást, a detektívregényi fordulatot. Az elrejtőzés az álnév-anagramma biztosította feltételek között egyben az álom–ébredés dichotómiára játszik rá, a „kísérteties”-t (das Unheimliche?) hozva játékba. A nem csupán olvasó, hanem önmagát cselekvő (nyomozó) embernek is elfogadtatni akaró Ron olvasásban eltelt életével az alábbi állítja szembe: „Amit csinálhattam, sosem volt egészen... az én csinálásom.” Mely érthető olyképpen, hogy mások irányításának engedelmességgel végezte feladatát, mások sugalmazásának engedett, illetőleg sosem volt önálló ez a csinálás, belerejtőzött a mások csinálásába, utánzott mást. Hiszen a cselekvés Szerzője (a Nat Roid-regényekben) olykor ugyancsak visszariad önnön cselekvésétől, a cselekvés során is, így az elbeszélés a cselekvés elbeszélése, amely hasonlítható egy/a nyugtalan álomhoz. S ezzel, a saját létével szemben támadt kétségekkel, önnön elbizonytalanodásával ellentétes példaként merül föl a MERCUR-ból ama bizonyos házaspár „... a verébbel”. Természetesen nem előzmény nélkül. Szintén a MERCUR-ban „volt egyszer egy riport egy házaspárról. Akiknek volt egy verebük”. A helyszín: „Európa”, a házaspárról annyit lehet tudni (egyelőre név nélkül szerepelnek), hogy beszélgetnek a verébbel, a verébről. A verébbnek van neve: *Spero* (a könyvben is kurziválva!).¹⁰ Ez a MERCUR szerint reményt jelent. Csakhogy a „madaras könyvben” (megint könyv, amelyből [ki]olvasni, tudni lehetne, kellene valamit) nincs talán benne.¹¹ Remény annyi marad, „ha este otthon madarokról beszélhetnénk”. Szinte felejtésre ítélt mondatok, beleszőve egészen más cselekvés- és gondolatdarabokba, mintegy előrevetítésként emlegetve, hogy Ronnak legyen mire emlékezni. Az olvasással nem ért célt, hiszen ott ez a fajta madár nem lelhető. Ám az írásban rögzült beszélgetés fölmerül az emlékezet mélyéből, a férfi nyilatkozata idéződik, egyáltalában a visszaemlékezés során rekonstruálódik a riport. Ron értelmezése ambivalens. Az első megközelítés: „Megint egy ember, aki elhúzódik a világ problémáitól”. Hallható volt ilyesféle „vád”, rosszallás a Tandori Dezsővel jegyzett madaras, koalás könyvek megjelenésekor, ez lenne a reflektálatlan, „mimetikus” olvasás. Aztán Ron meginog, rádöbben fogalmazása túlságos határozottságára: „Egy emberpár, aki... amely...” A grammatikai tévesztés/keresés a nyelvhez utasítja. „Igen, a szavak. Összekeverednek.” S ekkor már visszavonódnál látszik a könnyelműen odavetett megítélés. „De irigyelte is őket. A magabiztosságukat, amely, mint a MERCUR riportere megírta, mégis magában rejti »a világ minden bizonytalanságát és szorongását.«” Előbb a kulcsszó: rejti; a rejtőzködő szerzőtől jutunk el egy magatartás alapformájáig, vagy fordítva, ez az elrejtés utasít a „szerző” alakváltozásához, ha úgy tetszik, a szerzői (?) „palimpszeszthez”. További kulcsszavak ennek az igének vonzáskörében kapják meg helyüket, látszólag az ellentétes oldalon, kívülről a magabiztosság látszik, de e magabiztosság mögött rejtőzik a bizonytalanság és a szorongás, ez utób-

⁷ Tandori Dezső: Nem szeretném, ha fálnál. Bp., 1980. 262–265. Az innen származó idézeteket a továbbiakban külön nem hivatkozom.

⁸ A feltehetőleg használt kiadás: Sören Kierkegaard: *Vagy–vagy*. Ford., jegyz.: Dani Tivadar. Utószó: Heller Ágnes. Bp., 1978. A kötet versbetéteinek zömét Tandori Dezső fordította.

⁹ Tandori 446; Kierkegaard 17.

¹⁰ Tandori 117.

¹¹ Uo. 116.

bi, amely olykor elfogja az állandó szereplőket, nem a félelem, jóllehet időnként az aggodalmaskodás is, még egyszer leírom, a szorongás tölti el őket a különféle helyzetekben, különös tekintettel a mindenkori könyvből (más esetben Pascalból)¹² feléjük áramló, őket időnként hatalmukba kerítő, a bölcsélet kétségeit a nyomozás adott esetére transzponáló értelmezési kísérletekre. Az a szorongás, amely éppen a sötétben tapogatózás révén nem a teljes reménytelenség szituáltságát idézi elénk, hanem a körbejárását, a formális logika csődjét, egyben a nem pusztán az adott esetre vonatkozatható bizonytalanságát, elbizonytalanodását. Annyi azonban világossá válik, hogy a riportter akként határozza meg a házaspárt, miszerint képesek befogadni a világ (a tágabb kontextus) „minden bizonytalanságát és szorongását”, ráismernek, átlátják és kialakítják az élhető élet lehetséges feltételeit. Ron tétován emlékezik. Még a nevet sem tudja pontosan idézni, olaszosnak gondolja, Santori, „vagy ilyesmi”. A cselekménynek azonban haladnia kell, a szereplőknek megtervezett útjaikra kell lépniük, a bűnügy felderítésének végigvitele nem tűr halasztást. Egymásra másolódik a MERCUR-ban közölt riport „üzenete” és a nyomozó (magán)élete, amely egyelőre felderítetlen, „rejtély”-ekkel teli bűnügybe torkollott – meg a könyv (természetesen a könyv, hiszen a nyomozónak olvasásban telt el eddigi élete!) – (ezúttal meg nyomokat olvasna a végtelenbe nyúló szövegekben, mivel az újság, az aláhúzásokkal teli kötet és az ezekkel összefüggő létezés szöveggé fogalmazódik meg, szöveglabirintussá válik, amelynek sem középpontját nem ismeri, sem járatainak funkciójával nincs – egyelőre – tisztában). S ha Tanrodiék foglalatossága jelentéktelennek tetszik a cselekmény véres „valóságával” szemben, Ront mélyen elgondolkodtatja: valójában melyik az „igazi” élet? Amelyik privatizálásnak tetszik az „aktivisták” szemében? Vagy amelyik a privát lét személyességét, a szorongás elfogadását tanúsítja? „De viszont nincs-e mélységesen igazuk a Mr. és Mrs. Tanrodiknak” – döbben rá, belemélyedve a riport mondataiba. „Hogy egy verébbel kezdik... és aztán mások, mondja a Mr. Tanrodi, ám folytassák onnét, ameddig egy verébbel eljutottunk. A veréb maga a sokaság. Egy lény a tömérdekből. És a Mr. Tanrodi bebizonyította, mondja a Mrs. Tanrodi, hogy egy ilyen teljesen átlagos lény is maga a csoda.” Tekintsünk el az elbeszélésben „alkalmazott” paradoxonoktól, amelyekkel a mondandó úgy kerekedik ki, hogy egymással ellentétes tényezők egymás közti viszonylataikban kapnak alakot. Semmi sem lehetséges önmagában, semmi nem egészen az, ami; bármi, bárki csak valamihez/valakihez képest az, ami/aki. Tanrodiék kezdeményezők, megindítók, ám a velük elkészült riportból kitetszően beteljesítők, példát mutatók, lényegi „igazságok” megtestesítői anélkül, hogy a végső igazság birtoklói lennének. „A veréb maga a sokaság”, egyetlen veréb, amely sokaságszerűségét nem utolsó sorban nevének köszönheti, Spero (ezúttal nincs aláhúzva), maga a remény. Egyszerre átlagos lény és „maga a csoda”, s ebben az összefüggésben módosul az átlagos meg a csoda szótári jelentése, átszínezik egymást, közelebb kerülnek egymáshoz, persze a távoli viszony fennmarad, nem húzhatók össze jelzős szerkezetbe, átlagos csoda vagy csodás

átlag nem létezhet, az efféle lény sem az. A tö- és hiányos mondatokban következő felsorolást követőleg, amely a veréb részvételét jelzi a társas életben, Mrs. Tanrodi írja körül a regényrészletnek talán legfontosabb gondolatát; kettős szempontból is az. Az első: Mrs. Kesternisky művészi akciójával ellentétben a köznapi dolgok ismétlődő elvégzése nem kevésbé léteremtő, az életet „felfokozó” tevékenység, amely összefüggések, ellentétek, különösségek és banalitások kereszteződési pontját jelöli meg, mint a világbanlét, bensővé váló „világtér” kitüntetett helyét. Ezáltal – anélkül, hogy a létezés értelmének bölcséleti kérdését tenné föl – a könyvekkel kezd párbeszédbe, azokkal, amelyek olvasása tényleg viheti olvasóját, de amelyeknek révén a megértésre nevelődhet a létező. A második: a világ többféle lehetségesége. A legnehezebb feladatok közé tartozik megnevezni az „igazi világ”-ot. A világ még azonosítható lenne a szűkebb és tágabb környezettel, mondjuk így, a természettel és a társadalommal, mindenféle létező világával, azzal, amelynek „keretében” a létezés lezajlik, az ember teremtette „világ”-gal, valamint azzal, amely már megteremtődött: a teremtő és a teremtett természettel. Csakhogy *igazsága* kérdéses marad: melyek azok a kritériumok, amelyek alapján igazinak lehetne nevezni egy/a világot? Megragadható-e ez fogalmilag? A különféle filozófiai válaszokat mellőzve (hiszen éppen nem ezekre hivatkozik a házaspár, hanem tapasztalataira, a „világ”-ból kiindulva a világra) korántsem az irodalom, a művészet lép az előtérbe az idézendő válaszban. Az irodalom annyiban, amennyiben egy regényből emelek ki mondatokat, a művészet annyiban, amennyiben a házaspár és az említett hölgy lényegében hasonló módon alakítja ismétlődő cselekedeteit, megszüadítva a gépiességtől, a rutintól, távol tartva a kiüresedés, az elidegenedtség lehetőségét, a látványosságot, az elismerésre, dicséretre áhítozást. De – mint volt róla szó – az öncélúságot, a szépelgést, az érzelgősséget is. Nem gondolva arra, hogy az ugyancsak tudományos diszciplínaként elfogadott etika paragrafusai, tételei szerint járnának el. Ilyenkor szokott a kifejezéseit és fogódzóit nem lelő kritika eszköztelenségéről beszélni, jóllehet a foglalatosság egy/a verébbel, madárral tárgyi eszközöket igényel, de beállítottságot is, továbbá annak elgondolását, hogy a szükséges összeműködés nélkül aligha volna lehetséges az élhető, ha úgy tetszik, az „igazi” élet létre hozása.

„És ha valaki, mondja Mrs. Tanrodi, ha valaki egy verébbel, csak egy verébbel nem képes úgy foglalkozni, mintha a veréb teljes világ lenne, a maga reménytelenjével és reménységével, veszendőségével és pontos tökéletességével és szépségével és furcsaságával, igen, ha a világ egy verébbel nem képes úgy foglalkozni, mint önmagával, akkor a világ sosem fog tudni... igazi világgá válni.”

Noha Ron gondolatárama nem tagolja szét a maga töprengéseit és a riportból visszaemlékezett mondatokat, így „nyomdatechnikailag” nem engedi, hogy a retorikailag nyilvánosan előkészített mondat csattanója hatásosabban érvényesüljön (mivel Mrs. Tanrodi mondatait szorosan követi Ron elmélkedése, megértése, hiszen a Tanrodi-házaspár nem utasítja el a másféle lehetőségeket). S miközben a Tanrodiak képviselte magatartás foglalkoz-

¹² Mint pl. a Most van soha. Bp., 1981. regényben, amelyet másutt elemeztem.

tatja, gondolataiba belejátszanak annak a regénynek történései, amelyeknek akaratlanul részese lett. A töprengés mondatai megszakadnak, idegen elemek ékelődnek be, Ron kétfelé figyel, kétfelé haladnak fel-feltörő gondolatai, ezek mégis ugyanazt célozzák: az igazi és a nem-igazi világban eligazodás akarását. Lassan ötlük föl benne, hogy sem a választás nem oly magától értetődő, ez nem lehet a XIX–XX. század művészeinek kivonulása a menthetetlen én-ek, a nyelv csöddé válásának köznapiságából. Tanrodiék választottak, olyképpen, hogy egy más választást is elképzelhetőnek vélnek, az sem alacsonyabb rendű. Hiszen mások számára akadnak „fontosabb dolgok” (a regényben aláhúzva!), ezek is lekötethetik „azokat”. Ron önmagától kérdez: helyzete lehetővé tenné, hogy „nyugodtan” foglalkozzék „egy verébbel?” Mr. Tanrodi a riporternek felel, ám válasza Ront hozza zavarba. A felelet ugyan nem meglepő az előzmények ismeretében, csak éppen Ron pillanatnyi helyzetére nem illik egészen. Elképzelhető, hogy Ron nem lát túl pillanatnyi helyzetén? Hogy belekeveredett egy bűnügybe, amelyből egyelőre nincs kilépés? És honnan lehetséges kilépés? Olyan, amely nem látványos, nem a művészet válasza a személyiség, a nyelv fölvetésére? Amely a létezők rendjét a megértésre alapozza... Mr. Tanrodi meglehetősen visszafogottan nyilatkozik:

„... természetesen nem foglalkozhat *mindenki* verébbel, és a világ minden verébével sem lehetne így foglalkozni, az örület volna, de hogy *legyen* a világon pár ember, aki... akinek egy veréb maga a világ, az megint természetes dolog, ez is a világ része, így kerek a világ, mondta Mr. és Mrs. Tanrodi...”

A cselekvéseknek is megvannak a korlátai, az általánosítás tévútra csalhat, a kizárólagosság hitelteleníthet. A különös és az általános között jelentékeny (lehet) az eltérés. Ron mint D’Orleans felügyelő kételkedik, nem tudjuk ugyan, pontosan miben, hiszen a Tanrodiéknak címzett kérdés abbamarad, csupán az egyik fele hangzik el, hogy átcsapjon az eseményességbe, illetőleg annak jelzésébe. Nevek, apró mozzanatok, az eseményességet illető kérdések nem hozhatnak megnyugvást. Vissza kell térnie a riporthoz. Átvezetésképpen arra gondol: „Egy veréb kellene. Egy rigó”. Amilyen gyorsan jött, oly gyorsan múlik el ötlete. Elképzelem, amint „graculakoktált” iszik Mr. Tanrodival. Belső monológjában továbbra is Mr. Tanrodi nyilatkozatát adja vissza. Már itt megjegyzem: szó sincs az emlékezet szelektációs munkájáról. Ronban semmi kétség nincs aziránt, pontosan értette-e, idézte-e a házaspár szavait. A lényegyet illetőleg: valószínűleg. A mondatformálást tekintve feltehetőleg kevésbé, zaklatottsága, az, hogy – mint megtudjuk – „forgott” vele a világ, az, amelyikben élnie adatott, ami körülvette, nem a képzeletbeli, még kevésbé a Tanrodiéké. A megértés nem hozhat megnyugvást. Sem eligazítást (a bűnügyben, élte újjaalakításában). Nem marad más hátra, mint beleélnie magát Tanrodi szavaiba. A regény kitérője egy alternatíva felvillantása, áttételen keresztül. Egyben ráismerés arra, hogy a külső világ, a VILÁG mellett létezhetnek belsők, „magán”-világok, talán „igaziak”, amelyek lehetővé teszik az életet azok számára, akik saját akaratukból vagy más módon kívül akarnak maradni. Vagy egy kicsit távolabb.

„Hohó, de a Mr. Tanrodi azt nyilatkozta, hogy ő

felismerte, hogy fizikai valójában rá a madárnak van igazán szüksége, tehát jó is, hogy a világ egy kicsit mosolyog rajtuk, meg megy tovább a maga közönyös útján, ők így a Mrs. Tanrodival ketten jobban megmaradnak a verébknek, és ők tulajdonképpen a világnak egy kis változatát jelentik, és a világ teljességéhez járulnak hozzá, látszólag jelentéktelenül, de, mondta a Mr. Tanrodi, épp ez a vicc, hogy ha valaki igazán együtt él egy verébbel – például egy verébbel, de ő, mondta a Mr. Tanrodi, azt is meg tudja érteni, ha valaki egy ölyvvel él együtt, ha bír –, szóval akkor nincs *jelentéktelen* dolog és *jelentékeny* dolog, akkor...”

Itt ér véget a riport idézése, a továbbiakban ugyan elképzelem Mr. Tanrodit a saját helyébe, de ez a képzelődés hamar múlik, oda kell jutnia saját helyzetéhez, teendői végrehajtásához, ahhoz, hogy az eddigieknél jobban „belakja” saját világát. Tanrodiék külön útja ugyan vonzza, de megismételhetetlennek tűnik, Tanrodiék nem abban adtak leckét, melyek a „fontosabb dolgok”; hiszen éppen az a lecke lényege, hogy meghatározott körülmények között nincs jelentéktelen és jelentékeny dolog; kinek-kinek magának kell alakítania úgy az életét, hogy ezek a különbségek eltűnjenek. Amit Tanrodiék tesznek: kihástanak a világ teljességéből (mely feltehetőleg beláthatatlan, fölmérhetetlen, ennek következtében vállalhatatlan) egy szeletet, egy sávot, amely sávon részben létrehoznak egy/a világot, amely úgy igazi, hogy hitelesnek gondolható el. A világ eszerint efféle kisvilágokból tevődik össze, Ron Sadley felismer egy efféle kisvilágot, amely igazibbnak mutatkozik az eddig megélt világgal szemben. Csakhogy a maga számára nem ez a fajta hitelesség van fönntartva; amiként értetlenül áll a rázúduló eseményekkel szemben, fölkészületlenül találja az ellene készülő „merénylet”, olyannyira érzékeli, hogy Tanrodiék útja nem az övé, talán csupán a megértést, a beleélést vonhatja le tanulságul, s átláthatja a kölcsönös függőségek rendszerét; amely rendszerből út vezethet a szabadság terei felé. Megfejtésre vár számára Mr. Tanrodi felvilágosításának ama passzusa, amely úgy kezdődik: „ha valaki igazán együtt él egy verébbel...”. Már csak azért is, mert a folytatás módosít a kijelentésen, „például egy verébbel”, azaz Tanrodiék nem abszolutizálják életformájukat, amely a verébbhez kötöttségben jelölődik meg. Az igazi együttélés, az igazi élet köszönhető egy verébbel közös életnek, de nem feltétlenül csupán annak. A veréb nem ürügy, nem jelkép, ugyanakkor korántsem mellékes tényező, nem elhanyagolható a lény. De nem is egyetlen *változata* a világnak. Nem azért, mert *kis* változat, egy házaspár privát szféráját emeli a példa szintjére. Léteznek más változatok, az együttélésre látszólag talán kevésbé alkalmas ölyv tartása szintén lehet egy igazi együttélés jelzése. Az ellentétek feloldását követné legalább még egy mondat. De ez nem hangzik el, ezt Ron nem tudja, nem akarja idézni, nincs „végső” tanulság, nincs eligazítás.

Joggal vetődhet föl a kérdés a regény egészének, a szétágazó történetdaraboknak az ismeretében, hogy miért iktatódik be ez a riport Nat Roid egyik, magától értetődőleg szabálytalan detektívtörténetébe. Hiszen sem megakasztó mozzanatként, sem a feszültség fokozásaként, sem a nyomozás ösztönzőjeként, de (sommásan fogalmazva) sem a szereplői jellemek lélektani hite-

lesítéseként nem játszik lényeges szerepet, legalábbis első megközelítésben ezt igen határozottan állíthatnók. Meg azt is, hogy az első esetben névtelenül, a második esetben névvel felbukkanó riportalányok nem járulnak hozzá a rejtélyek földerítéséhez, messze nem mutatkoznak érdekeltnek a cselekmény bonyolításában, a szövevények fölfejtésében. Főlösképpen epizód volna? Szubjektív kitérő? Fricskázása a kritikának, a regényelméletnek, a Tandori-kutatásnak?

Messziről kezdem. A Nat Roid-regények egyfelől a detektívregények talán túlságosan népessé nőtt családjában foglalnak helyet, részint azzal, hogy különböző mértékben, de érvényesítik a „klasszikus” meg az újabb „krimik” (v. ö. Chandler regényeinek jelenlétét a Nat Roid-regények struktúrájában!) számos fordulatát, kiváltképpen a cikluson áthúzódó szereplők képviselte típusok cselekményalakító szerepét, az ok-okozati összefüggések törvényszerűségét és anomáliáit. Részint azonban eltérnek a „krimik”-től abban, hogy előszövegül nem feltétlenül a műfaji előzményekből választják a regény szerkezetében munkálkodó történeteket, hanem a műfaji, mármint a detektívregényével az első pillanatban nem vagy alig összeférhető ókori, korai-újkorai és újkorai – nem feltétlenül regényi, közvetlenül szépirodalmi – műveket, amelyek a regények várható és nem várható helyein, olykor motívikus funkcióban, rejtve, ráolvasva, nyíltan segítenek értelmezni a történeteket, megkönnyítik a szereplők jellemzését. Másfelől a Nat Roid-regények felmondják a detektívregények közmegegyezéssel műfaját, s mindössze az eseménysor külső szintjén tesznek eleget a XIX. századtól kezdve kialakult, elfogadott, gyakorolt és bevált szabályoknak. S ezt másutt már megjegyeztem: a két állandó szereplő (hozzájuk esetleg egy harmadik, ritkábban egy negyedik csatlakozik) megvitatja, mi történt, felvázolja az értelmezés esélyeit és lehetőségeit, a következtetéseket mérlegre teszi, nyomolvasást végez, elismerve, hogy a nyomok nem mindig biztosan igazítanak el, olvasnak, többnyire többféleképpen, a szöveges tanulságot a szövegből kiolvasható más tanulsággal szembeállít, tudva, hogy bárki lehet a szöveg értelmezője, az értelmezések pedig homlokegyenest ellenkezőek lehetnek. Miközben halad a történet a végkifejlet felé, esélyek, változatok bomlanak ki, jól és rosszul tervezett életek, művészi igények és álművészi megvalósulások, művészi személyiségek és művészetet játszó individuumok, kettős szerepű figurák kavalkádjába kaphatunk bepillantást. Mindenki keres, többen nyomoznak (a hivatalosság, a rendőrség majdnem jelentéktelennek tetszik), a két állandó szereplő-nyomozó nemegyszer a gyanúsíthatók között lelik magukat, nyomozásuk olykor önvédelmi küzdelem.

Megteremtődik egy/a világ, többnyire egy családon belül, érdekes összefonódottságban és kapcsolatokban, a középpontban és a peremen, elfogadva és elutasítva, nemegyszer egy összekuszálódott család alárendeltségében képződik meg valami belterjesség, valami „világ”-tagadás vagy „világ”-tól elzárkózottság, meg-

annyi félreértés, amely lekerekített, a teljesség illúziójában vegetál, míg egy jelentéktelen ügy, például egy madár elvesztése, nem indítja el a kiszámíthatatlan cselekedetek egész sorát, bűneseteket, amelyek között nem látszik összefüggés, váratlan fordulatokat, amelyek hátterében nemegyszer egy könyv egy passzusa rejtőzik. Egy efféle eseménysorba lépnek be Tanrodiék, akinek neve – kell-e említenem? – Tradoni madárfelügyelővel, a kolofonban található Tandori tulajdonnévvel alkot anagrammabokrot, a másutt előforduló Tradics szintén ehhez a tulajdonnévbokorhoz csatlakozhat. Itt azonban epizodikus fölbukkanásuk ellenére (vagy éppen azért?) megnő szerepük. Amit elmondanak: cáfolat. A szerény célkitűzés, a még szerényebbnek tetsző megvalósulás valójában *létrehozás*, életbe léptetés, szembenállás az események változatosságával, a meglepő fordulatokkal, a regényességgel, ha úgy tetszik, az epikáról alkotott elméleti elgondolásokkal. Hiszen amit Tanrodiék tesznek, sem nem változatos, sem nem regényes, legfeljebb bizonyos szempontból különösnek nevezhető, viszont ismétlődés, függés, felelősség, a „világ egy kis változata”, amely természetzerűleg nem zárja ki a világ más kis változatait. Noha Tanrodiék cselekvését megmosolyogja a világ („egy kicsit”, hiszi a beszélő), ennyiben marad a kapcsolat a világgal, hiszen az „megy tovább közönyösen a maga útján”. Ne menjünk el emellett: „közönyösen”. Hiszen Tanrodiék munkálkodásából éppen a közönyösség hiányzik. Ellenben ott a részvét(el), ha költői célzással élnek, azt írnam, szemükben valóban éles fény a részvét. Ezen keresztül a több ízben emlegetett hölgy művésztette emelt dekorációs igyekezetére látunk rá. Arra, hogy „például egy veréb” vagy egy másik madár létezése nem kevésbé létezés, egzisztencia, mint a létét oly féltőn őrző, olykor művészkedő, máskor bölcselkedő emberé. Arra továbbá, hogy a madár segítségére szorul, de ezt a segítséget létezésével hálálja meg: lehetővé teszi azt a tevékenységet, amely művészetbe torkolthat, és lehetővé teszi azt a gondolatot, amely a világ teljességéhez történő hozzájárulást éppen ezáltal képzeleli el, sőt, valósítja meg. Mindez idegen elemnek tetszik egy olyan regényben, amely csalások, csalatások, merényletek, gyilkosságok, visszaélések hálójába hívná a mit sem sejtőket, akikben azonban felmerül egy riport nyomán a másfajta létezés. Amely ugyan a töprengő nyomozó számára sem most, sem később nem adatik meg, de amelynek tudása, elképzelése oldhatja rossz érzését, szorongását, elbizonytalanodását. Meg nem szüntetheti: ez a regény sem ellentétes erők harcát beszéli el. Nem a jó meg a rossz küzd egymással. A bűnügy felderítése során előbukkan egy olyan „világ” lehetősége, amely a maga külön létében példázta, hogy nem a világ problémáitól húzódik el, hanem képes arra, hogy megmosolyogtató voltában is kisvilágot alkosson. A lények egymásra utaltságának kisvilágát. Nincs szükség bőséges magyarázatra. Egy riportból kiolvasható, ami az egész történés ellensúlyául szolgálhat. Nem kell szaporítani a szót. A szót a cselekményesség szaporítja. A bűnügy.